

EN STOR STARK, TACK!

En studie av ungdomars möjlighet att bli serverade starköl på restauranger i Stockholm

**Charlotta Rehnman
Birgitta Lindewald
Sven Andréasson**

Våren och hösten 1996

Rapport nr 1

Förord

STAD-projektet (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) är ett tioårigt projekt vars uppdrag är att identifiera, tillämpa och utvärdera lovande metoder för prevention inom alkohol- och narkotikaområdet. Projektet tillkom 1995 efter en översyn av missbruksvården i Stockholms län, där Landstinget och Stockholms kommun gemensamt beslöt göra en mer långsiktig satsning på metodutveckling. Projektområdet består av Stockholms läns centrala och västra delar, med ca 300 000 invånare.

Den alkohol- och drogpolitiska situationen i Sverige på 90-talet kräver att nya metoder för prevention utvecklas. Den tilltagande globaliseringen och Sveriges EU-medlemskap begränsar på en rad viktiga punkter statens möjligheter att föra en tillgänglighetsbegränsande politik. Samtidigt talar allt mer av den internationella forskningen för att det just är på tillgänglighetsområdet som de största framgångarna uppnåtts. Detta understryker behovet av att i lokalsamhället utveckla ny metodik där insatser för att påverka såväl efterfrågan som tillgänglighet vävs samman i nya former av samhällsbaserad prevention.

STAD-projektet har inriktats på arbete inom tre områden: tidig upptäckt av alkoholproblem och rådgivning inom sjukvården, ansvarsfull alkoholserving på restauranger och förebyggande insatser på ungdomsområdet. Som gemensam nämnare för projekten är en betoning på lokal mobilisering, men också på lokalt policyarbete.

Även för utvärdering av samhällsbaserad prevention krävs metodutveckling. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder krävs, där både processer och effekter följs. Hur ser konsumtionsmönstren ut i olika delar av befolkningen? När de preventiva insatserna fram till målgrupperna? Var får tonåringar tag i alkohol och narkotika? Vad tycker läkare och sjuksköterskor om screening för alkoholproblem? Hur mäter man förändringar i våld på restauranger? Kunskapsluckorna är många. I en serie av rapporter kommer vi från STAD-projektet belysa dessa och en rad andra frågor.

Hur lätt är det för ungdomar att bli serverade alkohol på restauranger innan de är 18 år?

För att studera i vilken omfattning det förekommer att ungdomar blir serverade alkohol på restauranger utan att bli tillfrågade om legitimation genomfördes 1996 en studie på 161 restauranger i Stockholm. I rapporten presenteras resultatet från denna studie.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING		SIDNR.
0	SAMMANFATTNING	3
1	INTRODUKTION	
	1.1 Bakgrund	4
2	SYFTE	8
3	METOD	
	3.1 Urval av restauranger	8
	3.2 Försökspersoner	8
	3.3 Studiens genomförande och bortfall	9
	3.4 Statistiska analyser	10
4	RESULTAT	
	4.1 Utfall av beställningsförsöken	10
	4.2 Faktorer som hade betydelse	11
	4.3 Serveringspersonalens kön och ålder	13
	4.4 Gästerna på restaurangen	14
	4.5 Restaurangkategorier	15
	4.6 Bedömd ålder hos ungdomarna	16
5	DISKUSSION	16
6	REFERENSER	19
	BILAGA	20
	FÖRTECKNING ÖVER TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER FRÅN STAD-PROJEKTET	21

0 SAMMANFATTNING

I Sverige är den lagliga åldern för att bli serverad alkohol på restauranger 18 år. Den som arbetar med utskänkning av alkoholhaltiga drycker är dock enligt lagen skyldig att förvissa sig om att den som blir serverad verkligen har uppnått rätt ålder. Trots detta är det vanligt förekommande att ungdomar blir serverade alkohol på restauranger innan de är 18 år.

För att studera i vilken omfattning ungdomar blev serverade alkohol på restauranger utan att bli tillfrågade om legitimation genomförde STAD-projektet år 1996 en baslinjestudie på 161 restauranger i Stockholm. Restaurangerna besöktes av ungdomar, 18 år gamla, men med ett yngre utseende. Totalt gjordes 600 försök att beställa starköl. Ungdomarna blev serverade i 45,2% av försöken.

Slutsats

Resultatet från den här studien visar att det är lätt för ungdomar att köpa starköl på restauranger i Stockholm. Resultatet indikerar även att restaurangerna saknar effektiva metoder och rutiner för legitimationskontroll vid servering till ungdomar. För att åtgärda detta har en utbildning i ansvarsfull alkohol servering tagits fram. Denna baslinjestudie kommer att följas upp med regelbundet återkommande studier för att mäta effekten av interventionen.

1 INTRODUKTION

1.1 Bakgrund

STAD-projektet (Stockholm förebygger Alkohol- och Drogproblem) syftar till att utveckla och utvärdera metodik inom det missbruksförebyggande området (1). Målsättningen är att med stöd i forskningen identifiera metoder för att minska ohälsa och sociala problem relaterade till alkohol och droger. I projektet inkluderas arbete med sekundär prevention av alkoholproblem inom primärvården, förebyggande av alkohol- och drogproblem bland ungdomar och ansvarsfull alkoholserving (RBS) på restauranger. Syftet med restaurangprojektet är att minska problem i relaterade till alkoholserving på restauranger, där en viktig del är att förhindra alkoholserving till minderåriga. Den strategi som tillämpas för att begränsa alkohol- och drogrelaterade problem är utveckling av en lokalt förankrad alkoholpolicy, baserad på tillgänglighets begränsning, information och opinionsbildning. Utvärdering av arbetet med att förhindra servering till minderåriga i detta projekt kräver bland annat en kontinuerlig uppföljning av serveringspraxis på restaurangerna.

Sverige har sedan länge haft en restriktiv alkoholpolitik med en lagstiftning som begränsat tillgängligheten på alkohol. Den genomsnittliga svenska alkoholkonsumtionen och andelen alkoholrelaterade sjukdomar ligger i jämförelse med övriga europeiska länder på en låg nivå. Trots detta är missbruk av alkohol ett av våra största sociala och medicinska problem. Genom Sveriges inträde i EU 1995 har monopolet på produktion och import upphört, vilket ökar det kommersiella utbudet framför allt för

restaurangerna. Totalt finns 1415 restauranger med serveringstillstånd i Stockholm. Av dessa är 1123 avsedda för alkoholservering till allmänheten och 292 till slutna sällskap.

I och med att antalet serveringstillstånd ökat kraftigt kommer även en ökande andel alkohol att konsumeras på våra restauranger (2). Dessa förändringar i mer tillåtande riktning kan få negativa konsekvenser för ungdomar, som i hög grad påverkas av tillgängligheten till alkohol i samhället.

En longitudinell studie från Nya Zeeland bekräftar fyndet att konsumtionen stiger med ökad tillgänglighet. Där följdes cirka 700 ungdomar och storleken på deras alkoholkonsumtion registrerades vid 15, 18 och 21-års ålder. De fick även besvara frågor om alkoholrelaterade problem, inställningen till att dricka alkohol, föräldrars och äldre kamraters inställning och hur de införskaffade alkohol. Man fann att tillgängligheten till alkohol vid 15- och 18-års ålder var en signifikant prediktor för hur stora mängder alkohol de drack vid ett och samma konsumtionstillfälle, både vid de studerade tidpunkterna och under de följande åren. Alkoholmängden var i sin tur prediktor för ungdomarnas upplevelse av berusningsrelaterade negativa konsekvenser (3).

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) undersöker årligen skolelevers drogvanor och visar bl a att det finns en ökningstendens i den genomsnittliga årskonsumtionen hos 15-åringar under 1990-talet (4). I 1997 års undersökning var andelen alkoholkonsumenter 76% bland pojkarna och 78% bland flickorna. Mellan 1989 och 1997 beräknades 15-åriga pojkars årskonsumtion öka från 2,7 till 3,2 liter ren alkohol (100%). Flickornas konsumtion under samma period steg från 1,5 till 2,0 liter. Under 1990-talet har andelen 15-åringar som uppger att de känner sig berusade varje/nästan varje gång de dricker ökat och uppgick 1997 till 29% bland pojkarna och 24%

bland flickorna. Andelen som uppger sig storkonsumtion minst en gång i månaden har ökat bland flickorna till pojkarnas nivå på 40%. Med storkonsumtion avses alkohol motsvarande minst en halvflaska sprit eller en helflaska vin eller 4 burkar starköl eller 6 burkar öl klass II vid samma tillfälle. De alkoholdrycker som svarar för den största delen av 15-åringarnas alkoholkonsumtion är framförallt öl klass II och sprit (5).

En viktig del i STAD-projektets arbete är att begränsa tillgängligheten av alkohol för ungdomar. En åtgärd i att är att förhindra att underåriga blir serverade alkohol på restauranger. Idag är åldersgränsen för att få köpa alkohol på systembolaget 20 år och på restaurang 18 år.

I en undersökning om alkoholvanor och psykosociala förhållanden bland ungdomar i Stockholms län 1993 genomförd av CADP (Centrum för Alkohol- och Drogprevention), har man kunnat konstatera, att bland de 15- 16-åringar som uppger att de är alkoholkonsumenter köper 11% av pojkarna och 16% av flickorna alkohol på restauranger eller pubar och 7% av pojkarna och 13% av flickorna att de köper alkohol på klubbar eller diskotek. Om man såg till samtliga pojkar och flickor, dvs även inkluderade icke konsumenterna, visade studien att 16% av samtliga pojkar och 10% av samtliga flickor har köpt alkohol på restauranger, pubar, klubbar eller diskotek (6).

Wagenaar, Finnegan, Wolfson et.al använde sig av fokusgrupper för att undersöka hur tonåringar i Minneapolis fick tag på alkohol. De fann att många ungdomar uppgav att de själva brukade köpa alkohol i affärer trots att den lagliga åldern för att köpa alkohol är 21 år. Faktorer som påverkade om man lyckades köpa eller inte var bland annat om försökspersonen var flicka, expedientens kön och ålder samt storleken på affären (7). Detta har även studerats i en studie av STAD-projektet (8).

Ett sätt att studera hur och var ungdomar får tag på alkohol oberoende av vad de själva uppger är att genomföra inköpsförsök av alkohol i affärer och på restauranger. Det har gjorts ett antal studier i USA som undersökt i vilken omfattning det kontrolleras legitimation på ungdomar vid inköp av alkohol. En av de tidigaste studierna av detta slag genomfördes 1990-91 i New York och i Washington DC. Tre manliga försökspersoner, 19-20 år gamla, fick till uppgift att försöka köpa öl i ett urval av 100 små och stora affärer inom varje område. 300 köpförsök genomfördes och totalt lyckades försökspersonerna köpa öl i 73,6% av försöken. Expeditens ålder, kön och etnicitet samt antal kunder som stod i kö till kassan hade ingen betydelse för utfallet av köpförsöken (9).

I en studie ifrån Minnesota i USA studerades hur ofta ungdomar tillfrågades om legitimation vid inköp av starköl i matbutiker. I studien använde man sig av kvinnliga försökspersoner, 21 år gamla men med ett yngre utseende. Ungdomarna fick två och två besöka ett förutbestämt antal butiker i en viss turordning. En av ungdomarna gick in i butiken och köpte ölen, den andra väntade utanför i bilen. Sammanlagt gjordes 336 köpförsök och man fann att ungdomarna lyckades köpa öl utan att bli tillfrågade om legitimation i 47% av försöken. Det framkom även att yngre försäljare oftare sålde öl till ungdomarna än de som var över 30 år. Vidare så fann man att utseendet på försökspersonen var av betydelse. Ju äldre den kvinnliga försökspersonen såg ut, desto oftare fick hon köpa öl (10). En annan studie, även den från Minnesota visade på liknande resultat. Där hade man studerat om ungdomar tillfrågades om legitimation vid inköp av starköl i butiker och även om de tillfrågades om legitimation vid beställning av alkohol på restauranger. Även där använde man sig av kvinnliga försökspersoner vilka var 21 år gamla, men såg yngre ut. Dessa fick två och två besöka butikerna i en bestämd turordning. En av ungdomarna gick in och försökte köpa en sexpack med öl, den andra väntade utanför i bilen. När ungdomarna besökte

restaurangerna gick de in tillsammans och satte sig vid ett bord. De beställde en starköl och ett alkoholfritt alternativ. Resultatet från studien visade att ungdomarna fick köpa öl i 51,8% av de 790 köpförsöken i butikerna. På restaurangerna blev de serverade öl utan att bli tillfrågade om legitimation i 49,6% av de 984 köpförsöken. Det visade sig att i butikerna sålde den manliga butikspersonalen oftare öl till ungdomarna utan att först kontrollera legitimation än den kvinnliga. På restaurangerna var förhållandet det motsatta. Där var det oftare den kvinnliga personalen som serverade öl utan att först kontrollera legitimation än den manliga personalen. I båda studierna var det den personal som uppskattades vara mellan 21 och 30 år som sålde mest öl till ungdomarna (11). I en liknande studie från Australien fann man att det var lätt för ungdomar att själva köpa öl i affärer och på restauranger. Man fann även att affärer som var inriktade på att sälja drycker oftare begärde legitimation än hotel och restauranger (12).

En undersökning från Schweiz visar att det är mycket lätt för 13-åringar och 15-åringar att bli serverade öl och pastis på barer och restauranger. Man gjorde beställningsförsök på 160 barer och restauranger och ungdomarna blev serverade i 80,6% av försöken (13).

2 SYFTE

Syftet med den här studien var att undersöka i vilken utsträckning ungdomar blev serverade alkohol på restauranger utan att bli tillfrågade om legitimation. Studien är avsedd som en baslinjeundersökning för att kartlägga utgångsläget innan intervention i form av utbildning och ökad tillsyn av ålderskontroll genomförs. Serveringsstudien kommer att upprepas

fortlöpande under den kommande femårsperioden för att följa upp resultatet av interventionsåtgärderna.

3 METOD

3.1 Urval av restauranger

Utgångspunkten var att genomföra studien på ett urval av restauranger i två områden i Stockholm, Stockholms city (interventionsområde) och Södermalm (kontrollområde). Restaurangerna som ingick i studien identifierades från Länsstyrelsens register över alla restauranger med serveringstillstånd i Stockholm. För att höra till studiepopulationen skulle restaurangen vara ungdomsinriktad och den skulle ha serveringstillstånd för öl, vin och sprit. Urvalet av restaurangerna gjordes genom intervjuer med ungdomar, branschorganisationer, polisen och socialförvaltningen i Stockholm. Därigenom identifierades de restauranger i Stockholms city och på Södermalm som anses vara inriktade på en ungdomlig publik, och som ofta besöks av ungdomar. Totalt ingick 84 restauranger i Stockholms city och 80 restauranger på Södermalm.

3.2 Försökspersoner

Som försökspersoner i studien sökte vi ungdomar som var 18 år gamla men som hade ett yngre utseende. Försökspersonerna rekryterades dels genom att några studierektorer efter telefonkontakt hjälpte oss att välja ut ungdomar på sina gymnasieskolor, och dels genom att vi satte upp anslag på tre andra gymnasieskolor i Stockholm. 40 ungdomar anmälde sitt intresse för att delta i studien och deras ålder och lämplighet bedömdes av en panel bestående av fem personer med erfarenhet av arbete med ungdomar; en lärare, en sjuksköterska, en polis, en bartender och en festarrangör. Tjugo ungdomar,

arton flickor och två pojkar, blev uttagna till studien. Deras genomsnittliga ålder bedömdes som 17,2 år. De rekryterade ungdomarna fick information om studiens syfte och genomförande och de tränades i att fylla i ett svarsprotokoll.

Till den andra studien användes samma ungdomar som vid den första studien. Dock rekryterades ett antal nya ungdomar eftersom alla från den första studien inte hade möjlighet att vara med en gång till. Totalt använde vi oss av 26 ungdomar, 22 flickor och fyra pojkar. Ersättning utgick till ungdomarna enligt Karolinska Institutets normer för ersättning till försökspersoner.

3.3 Studiens genomförande och bortfall

Studien genomfördes under fyra fredagskvällar mellan klockan 19.00 och 23.00 i mars, april, september och oktober 1996. Ungdomarna arbetade parvis och de hade blivit tilldelade tio restauranger per par vilka skulle besökas i en förutbestämd turordning. Ungdomarna hade blivit tillsagda att klä sig som om de skulle gå ut en vanlig fredagskväll och flickorna även att inte sminka sig mer än vanligt. Deras uppgift var att besöka restaurangerna i den förutbestämda turordningen och om de kom in, skulle de beställa var sin stor starköl. Blev de tillfrågade om legitimation skulle de svara att de inte hade någon och om de blev tillfrågade om sin ålder, skulle de uppge sin rätta ålder. I de fall där ungdomarna fick beställa var sin stor starköl, skulle de ställa ifrån sig ölen på ett smidigt sätt utan att dricka något och sedan lämna restaurangen. Vid de tillfällen som de inte fick beställa skulle de lämna restaurangen på en gång. Efter varje restaurangbesök skulle de sedan fylla i ett protokoll med frågor. (Bilaga 1). Här registrerade de om de kom in på restaurangen, och om inte varför de inte kom in, vilken åldersgräns det var på restaurangen, om det fanns dörrvakt och antal dörrvakter, om de fick beställa starköl, hur mycket ölen kostade, om de beställde ölen av en man

eller kvinna, uppskattad ålder på den som tog emot beställningen, om de beställde ölen vid bordet eller bardisken, antal människor i lokalen, uppskattad ålder på publiken som befann sig i lokalen och slutligen vilken tid de befann sig på eller vid restaurangen.

Sammanlagt besöktes 80 restauranger i Stockholms city och 76 restauranger på Södermalm vid första studietillfället. Vid det andra studietillfället hade vi som syfte att upprepa proceduren från första studien och således besöka samma restauranger som vid det första tillfället. Dock hade några restauranger upphört med sin verksamhet under det halvår som förflutit mellan det första och det andra studietillfället. Detta innebar att vi valde ut ett antal nya restauranger genom ovan nämnda urvalsmetod. Vid det andra studietillfället besöktes 82 restauranger i city och 65 restauranger på Södermalm. Att endast 65 restauranger besöktes på Södermalm förklaras av vi fick ett bortfall på en försöksperson samma kväll som studien skulle genomföras.

3.4 Statistiska analyser

Den beroende variabeln i studien, dvs att bli serverad alkohol utan att tillfrågas om legitimation, analyserades i relation till variablerna; tid för besöket, förekomst av dörrvakt, åldersgräns, serveringspersonalens kön och ålder, antal gäster i lokalen och gästernas ålder. Vi har även analyserat resultatet i relation till olika restaurangkategorier. Analyserna och signifikansberäkningarna är beräknade med hjälp av *the logistic procedure* i SAS-paketet.

4 RESULTAT

4.1 Utfall av beställningsförsöken

Totalt gjorde ungdomarna 600 försök att beställa starköl, 307 försök city och 128 försök på Södermalm. I city "lyckades" 128 beställningar och på Södermalm "lyckades" 143. Det förelåg ingen signifikant skillnad mellan de fyra studietillfällena eller mellan de båda stadsdelarna med avseende på andelen försök där ungdomarna blev serverade. (Tabell 1a)

Tabell 1a. Utfallet av beställningsförsöken i de båda stadsdelarna: samtliga försök

	City		Södermalm		Totalt	
	n	%	n	%	n	%
Serverade	128	42	143	49	271	45,2
Serverade ej	179	58	150	51	329	54,8
Summa:	307	100	293	100	600	100

Ungdomarna kom inte in på alla restauranger. Vid 188 av 600 försök (31%) blev paren nekade inträde. Tabell 1b visar utfallet av beställningsförsöken på de restauranger där ungdomarna kom in. I city kom ungdomarna in 191 gånger och blev serverade vid 128 (67%) av dessa. På Södermalm kom de in 221 gånger och blev serverade vid 143 tillfällen (65%). Skillnaden mellan de fyra delstudierna och de båda stadsdelarna var ej signifikant.

Tabell 1b. Utfallet av beställningsförsöken i de båda stadsdelarna: de försök som gjordes där ungdomarna kom in på restaurangen.

	City	Södermalm	Totalt
	n	n	n

	%		%		%	
Serverade	128	67	143	65	271	66
Serverade ej	63	33	78	35	141	34
Summa:	191	100	221	100	412	100

4.2 Faktorer som hade betydelse för om ungdomarna kom in på restaurangen eller inte.

Tid på kvällen

Det var lättare att komma in på restaurangen om försöket gjordes före klockan 21.00. Ungdomarna kom in vid 73% av försöken som gjordes före 21.00 och vid 51% av försöken som genomfördes efter 21.00. Skillnaden var signifikant. (Tabell 2).

Tabell 2. Andel försök där ungdomarna kom in fördelade efter tid på kvällen

	Före kl. 21.00 (n = 486)	Efter kl. 21.00 (n = 96)	Skillnad (%)	95% CI
Kom in	73%	51%	22,2	11,5 - 33,0

Ålderskontroll och förekomst av dörrvakt

I majoriteten (167) av de 188 gånger som ungdomarna inte kom in på restaurangen var orsaken ålderskontroll i dörren. 14 gånger blev de nekade på grund av att det var fullt på restaurangen och 7 gånger av annan anledning.

Vid det andra studietillfället (hösten 1996) tillkom frågan om restaurangen hade dörrvakt eller inte. Totalt hade 53 av 147 restauranger dörrvakt. Det förelåg ingen signifikant skillnad mellan city och södermalm beträffande

förekomst av dörrvakt. Dörrvakten var av stor betydelse för om ungdomarna kom in på restaurangen eller inte. Det var mycket svårare att komma in om restaurangen hade dörrvakt. Endast 15% av de försöken att komma in som gjordes vid restauranger med dörrvakt lyckades. (Tabell 3)

Tabell 3. Andel försök där ungdomarna kom in i relation till förekomst av dörrvakt.

	Ej dörrvakt (n = 86)	Dörrvakt (n = 53)	Skillnad (%)	95% CI
Kom in	98%	15%	83	72,4 - 92,7

Åldersgräns

Vi kan även konstatera att ju högre åldersgräns på restaurangen, desto svårare var det för ungdomarna att komma in. 157 restauranger hade en åldersgräns på 18 år eller ingen åldersgräns alls och där kom ungdomsparen in vid 88,5% av försöken. 146 restauranger hade en åldersgräns på 20 år eller över 23 år och där kom ungdomarna in vid 48,6% av försöken som gjordes vid dessa restauranger. (Tabell 4a)

Tabell 4a. Åldersgränsens betydelse för om ungdomarna kom in eller inte på restaurangen.

	18 år eller ingen (n = 157)	20 år eller $\geq$ 23 år (n = 146)	Skillnad (%)	95% CI
Kom in	88,5%	48,6%	39,9	30,4 - 49,4

Det är även tydligt att det är restauranger med åldersgräns på 20 år eller över 23 år som i störst utsträckning har dörrvakt. 61,6% av dessa restauranger hade dörrvakt och endast 9,9 % av restaurangerna med ingen åldersgräns eller 18-års gräns hade dörrvakt. (Tabell 4b)

Tabell 4b. Restauranger med åldersgräns och förekomst av dörrvakt.

	18 år eller ingen (n = 71)	20 år eller $\geq$ 23 år (n = 73)	Skillnad (%)	95% CI
Dörrvakt	9,9%	61,6%	51,8	38,7 - 64,9

4.3 Serveringspersonalens kön och ålder

Fördelningen av beställningsförsök till servitörer och servitriser var ojämn, 66% av beställningarna togs emot av servitörer och 34% av servitriser. Detta gäller även serveringspersonalens uppskattade ålder, som av ungdomarna bedömdes var yngre än 30 år i 67% och äldre än 30 år i 33% av beställningsförsöken.

Utfallet av beställningsförsöken fördelade efter kön visade att 180 av 227 (79%) beställningar som togs emot av en servitör lyckades, och att 91 av 117 (78%) beställningar till servitriserna lyckades. Det förelåg således ingen signifikant skillnad mellan andelen män och andelen kvinnor som serverade respektive inte serverade starköl till ungdomarna.

Tabell 5. Utfallet av beställningsförsöken fördelade efter kön på serveringspersonalen.

	Män (n = 227)	Kvinnor (n = 117)	Skillnad (%)	95% CI
Serverade	79%	78%	1,5	-7,7 - 10,7

Vid jämförelse av hur många som serverade starköl i olika åldersgrupper uppdelade på kvinnor och män framgår det att de beställningsförsök som

gjordes till en man som bedömts vara yngre än 30 år lyckades i 83,3% av försöken.

Kvinnorna i samma åldersgrupp serverade i 85,1% av beställningarna. Skillnaden mellan benägenheten att servera var större i ålderskategorien över 30 år. Där serverade männen i 82,4% av beställningarna och kvinnorna i 64,7%. Skillnaden är dock inte signifikant. (Tabell 6)

Tabell 6. Utfallet av beställningsförsöken fördelade efter kön och ålder på serveringspersonalen.

Serverade starköl	Män (%)	Kvinnor (%)	Skillnad (%)	95% CI
Yngre än 30 år (Män n=126, Kvinnor n= 94)	83,3	85,1	1,8	-11,5 - 7,9
Äldre än 30 år (Män n=91, Kvinnor n=17)	82,4	64,7	17,7	-6,3 - 41,7

4.4 Gästerna på restaurangen

Beträffande om antalet gäster på restaurangen och åldern på gästerna som befann sig på restaurangen hade någon betydelse för om ungdomarna blev serverade starköl eller inte, fann vi att antalet gäster på restaurangen hade betydelse för utfallet men inte åldern på gästerna. De beställningsförsök som gjordes då det var fullt till överfullt med folk på restaurangen lyckades i 75,3 % av fallen. Då det var få till halvfullt med gäster lyckades 62,9% av ungdomarnas beställningar.

Tabell 7. Utfallet av beställningsförsöken i relation till antalet gäster på restaurangen.

	Fullt till överfullt	Få till halvfullt	Skillnad	95% CI

	(n = 182)	(n = 213)	(%)	
Serverade	75,3%	62,9%	12,4	3,3 - 21,4

Skillnaden mellan variablerna blandad ålder, < 30 år och > 30 år var däremot inte signifikant. Det hade således ingen betydelse för utfallet vilken ålder det var på gästerna som befann sig i lokalen vid beställningsförsöket.

4.5 Restaurangkategorier

Restaurangerna delades in i olika restaurangkategorier; pub/bar, restaurang/nattklubb, restaurang/bar och matrestaurang. Här förelåg det en signifikant skillnad mellan ungdomarnas möjlighet att bli serverade mellan de olika restaurangkategorierna. De som serverade oftast var restauranger i kategorin restaurang/nattklubb som serverade i 87,5% av beställningsförsöken. Minst benägna att servera var restauranger som kategoriserades som rena matrestauranger. Dessa serverade i 59,3% beställningarna. 73,9% av beställningarna på barer/pubar lyckades och 70,9% av beställningarna på restaurang/bar.

Tabell 7. Utfallet av beställningsförsöken i relation restaurangkategori.

	Matrestaurang (n = 123)	Bar, pub, nattklubb (n = 86)	Skillnad (%)	95% CI
Serverade	59,3%	73,3%	13,9	1,1 - 26,7

4.6 Bedömd ålder hos ungdomarna

Det fanns ett signifikant samband mellan bedömd ålder hos försökspersonen och antal gånger som denna/denne blev serverad starköl. Den person som bedömts som äldst av panelen blev serverad i 75,7% av de beställningsförsök som den genomförde. Den "yngsta" försökspersonen blev inte serverad i något av sina beställningsförsök.

5 DISKUSSION

Resultatet från denna studie visar att det är lätt för ungdomar som att bli serverade starköl på restauranger i Stockholm, samt att kontrollen av legitimation är mycket bristfällig. Både i Stockholms city och på Södermalm serverade ungefär hälften av restaurangerna alkohol utan att först kontrollera legitimation. Värt att notera är att våra resultat stämmer väl överens med resultaten från liknande studier i Minnesota. Där hade man fått resultatet att det såldes öl i cirka hälften av fallen 47% i den ena studien (10) och i 49,6% av försöken i den andra studien (11).

Eftersom majoriteten av försökspersonerna i studien var flickor, kan vi inte dra några slutsatser om det finns någon skillnad mellan flickor och pojkars möjligheter att bli serverade starköl. Snedfördelningen berodde dels på rekryteringssvårigheter av pojkar och dels på att pojkarna bedömdes att se äldre ut än flickorna vid panelbedömningen.

En första viktig faktor av betydelse för resultatet var om ungdomarna kom in på restaurangen eller inte. Totalt sett kom ungdomarna in på 69% av restaurangerna och det förelåg ingen signifikant skillnad mellan de fyra delstudierna. Faktorer som påverkade möjligheten att komma in på restaurangen var dels vilken tid på kvällen som restaurangen besöktes och

dels om restaurangen hade dörrvakt eller inte. Ju tidigare på kvällen försöket gjordes, desto lättare var det att komma in. 73% av försöken lyckades för 21.00 och 51% efter 21.00.

Där det fanns dörrvakt var det inte lätt att komma in. Endast 15% av de försök att komma in som gjordes vid restauranger med dörrvakt lyckades. Vi kunde även se att ju högre åldersgräns det var på restaurangen desto svårare var det för ungdomarna att komma in. Det kan sammanhålla med att det är restauranger med hög åldersgräns som i största utsträckning har dörrvakt. 61,6% av de restauranger med åldersgräns på 20 år eller över 23 år hade dörrvakt mot 9,9% av de restauranger med åldersgräns på 18 år eller ingen åldersgräns alls.

Serveringspersonalens ålder och kön ingen betydelse för utfallet. Detta kan jämföras med resultaten från serveringsstudier i Minnesota. I en av studierna var servitriser mer benägna att servera till ungdomarna än servitörer, emedan män som stod i affär var mer benägna att sälja alkohol till ungdomarna än vad kvinnor var (11).

I den andra studien var det som i vår studie ingen skillnad mellan andelen män och kvinnor som sålde alkohol (10). I båda studierna fann man däremot att yngre personal, under 30 år, oftare sålde alkohol utan att fråga om legitimation än äldre. Någon sådan skillnad fann vi inte i vår studie.

Antalet gäster på restaurangen vid beställning av starköl hade betydelse för om ungdomarna blev serverade starköl eller inte. Det var signifikant fler beställningsförsök som lyckades då det var fullt eller överfullt på restaurangen. Detta bekräftar hypotesen att ju mer en servitris/servitör eller bartender har att göra, desto svårare kan det vara att ha en överblick över gästerna och hinna kontrollera legitimation. Däremot hade åldern på

gästerna ingen betydelse. Restaurangerna i studien var alla ungdomsinriktade och hade åldersmässigt en mycket blandad publik. Eventuellt hade åldern på gästerna fått större betydelse om även restauranger med inriktning på äldre publik ingått i studien.

Det kan vara av intresse att notera vilka ställen som oftast serverade ungdomarna starköl sedan de väl kommit in. Här kunde vi se att det var signifikant färre restauranger i gruppen restauranger som serverade ungdomarna öl.

De som oftast serverade öl var de som återfanns i gruppen restauranger/nattklubb. Även detta hänger ihop med förekomst av dörrvakt. Har en restaurang åldersgräns och dörrvakt förlitar sig serveringspersonalen i större utsträckning på att vakten att sköter ålderskontrollen. Man utgår ifrån att de gäster som befinner sig i lokalen har uppnått rätt ålder och kontrollerar därför inte legitimationen vid serveringen.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att ca 50% av restaurangerna i Stockholms city och på Södermalm som serverar alkohol till ungdomar utan att först kontrollera legitimation. Detta är alarmerande med tanke på att många ungdomar dricker alkohol med främsta syfte att dricka sig ordentligt berusade. Det är därför viktigt att medvetandegöra serveringspersonalen om riskerna med att servera alkohol till underåriga, samt betydelsen av att ungdomar har en alkohol- och drogfri uppväxt. Det är även viktigt att informera serveringspersonalen om att det är de som är personligen ansvariga när de serverar alkohol till underåriga, och vilka straffpåföljderna kan bli. Restaurangerna bör uppmuntras till att anta en alkoholpolicy som syftar till att förhindra servering av alkohol till underåriga. Denna alkoholpolicy skall omfatta såväl restaurangens gäster som serveringspersonalen själva.

6 REFERENSER

1. Andréasson S, Hjalmarson K, Larsson J, Lindewald B, Rehnman C, Wallin E. Exploring new roads to prevention of alcohol and other drug problems in Sweden: the STAD project. 1998 Kjetil Bruun Thematic Meeting. Fourth Symposium on Community Action Research and the Prevention of Alcohol and Other Drug Problems, February 8-13, New Zealand
2. Kühlhorn E, Ramstedt M, Hibell B, Larsson S, Zetterberg HL. Svenskarnas konsumtion av alkohol från legala och illegala källor vid mitten av 1990-talet. Preliminär rapport. University of Stockholm 1997.
3. Caswell Sally, Zhan Jia-Fang. Access to alcohol from licensed premises during adolescence: a longitudinal study. *Addiction* 1997; 92 (6): 737-745.
4. Hibell B, Andersson B, Bjarnason T, Kokkevi A, Morgan M, Narusk A. The 1995 ESPAD report. Alcohol and other drug use among students in 26 European countries. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm 1997
5. Andersson B, Grönberg K, Hibell B. Skolelevers drogvanor 1997. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm 1998.
6. Boman U, Andersson T, Romelsjö A. Alkoholvanor och psykosociala förhållanden bland ungdomar i Stockholms län 1993. Centrum för Alkohol- och Drogprevention. Huddinge 1996.

7. Wagenaar AC, Finnegan JR, Wolfson M, Anstine PS, Williams CL, Perry CL. Where and how adolescents obtain alcohol beverages. *Public Health Reports* 1993; 108 (4): 459-464.
8. Rehnman C, Larsson J, Lönnqvist U, Wallin E, Andréasson S. Selling Beer to Young People in grocery shops in Stockholm. (submitted) Stockholm North Center for Addiction, Box 6401, 113 82 Stockholm, Sweden.
9. Preusser DF, Williams AF. Sales of alcohol to underage purchasers in three New York counties and Washington, D.C. *Journal of Public Health Policy* 1992; 13: 307-317
10. Forster JL, McGovern PG, Wagenaar AC, Wolfson M, Perry CL, Anstine PS. The ability of young people to purchase alcohol without age identification in north-eastern Minnesota, USA. *Addiction* 1994; 89: 669-705.
11. Forster JL, Murray DM, Wolfson M, Wagenaar AC. Commercial Availability of alcohol to Young People: Results of Alcohol Purchase Attempts. *Preventive Medicine* 1995; 24: 342-347
12. Schofield MJ, Weeks C, Sanson-Fisher R. Alcohol sales to minors: A surrogate study. *Preventive Medicine* 1994; 23: 827-831.
13. Vaucher S, Rehm J, Benevenuti J, Müller R. Young teenagers and access to alcohol in a Swiss canton: evidence from observational testing and from a telephone survey. *Addiction* 1995; 90: 1619-1625.

RESTAURANGSTUDIEN

Mitt namn: _____

Restaurangens namn: _____

Tid för besöket: _____

1. Kom du in på restaurangen? ja nej
2. Jag kom inte in på grund av: ålderskontroll fullt annat
3. Hade restaurangen dörrvakt? manlig kvinnlig nej
4. Blev du serverad en stor starköl? ja nej
5. Hur mycket kostade en stor starköl? _____ kr

(Frågorna nedan fylls i även om du inte blev serverad.)

6. Vem beställde du av? man kvinna
7. Hur gammal var han/hon du beställde av? _____ år
8. Var beställde du starkölen? bordet baren
9. Antal gäster i lokalen få halvfullt fullt överfullt
10. Ålder på gästerna? under 30 år över 30 år blandat

.....
Skriv upp dina utgifter här:

FÖRTECKNING ÖVER TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER AV STAD-PROJEKTET

Rapport 1

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. En stor stark tack! En studie av legitimationskontroll på restauranger under våren och hösten 1996. STAD-projektet 1996.

Rapport 2

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. Servering av alkohol till berusade på Stockholms restauranger. En studie av överservering på restauranger i Stockholm december 1996 - februari 1997. STAD-projektet 1997.

Rapport 3

Wallin Eva, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Vad tycker ungdomar om Vägskäl? En fokusgruppsintervjustudie med högstadieelever om ett alkohol- och drogmaterial för skolan. STAD-projektet 1997.

Rapport 4

Lönnqvist Unda, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen, Wallin Eva, Andréasson Sven. Några folköl är väl inte så farligt.... En studie av legitimationskontroll vid inköpsförsök i livsmedelsaffärer i Stockholm under januari 1998. STAD-projektet 1998.

Rapport 5

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Vykort till tonårsföräldrar. Metod för alkoholförebyggande arbete? STAD-projektet 1998.

Rapport 6

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Konflikter i tonårsfamiljer. En målgruppsanalys med tonårsföräldrar och tonåringar. STAD-projektet 1998.

Rapport 7

Rehnman Charlotta, Wallin Eva, Andréasson Sven. En stor stark II. En studie av legitimationskontroll på restauranger i Stockholm höst/vinter 1998-99. STAD-projektet 1999.

Rapport 8

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Brenemark Thomas, Danielsson Johan. Attityder och uppfattningar om narkotikasituationen på restauranger i Stockholms city. En intervjustudie med dörrvakter, restaurangpersonal och polis. STAD-projektet 1999.

Rapport 9

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Lindewald Birgitta. Serveringsrutiner och policyfrågor. En fokusgruppsintervjustudie med restaurang personal. STAD-projektet 1999.

Rapport 10

Hägglund Elisabet. Idéer om lokala förebyggande insatser mot ungdomsmissbruk i Kista. En intervjuundersökning bland personer verksamma i området. STAD-projektet 2000.

Rapport 11

Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Folkölskampanjen i Vasastan. En intervention riktad till livsmedelshandlare och föräldrar med syfte att begränsa tillgängligheten till folköl för ungdomar. STAD-projektet 2000.

Rapport 12

Wallin Eva. Fem års samverkan – möjligheter och hinder. En intervjustudie med nyckelpersoner från myndigheter och restaurangbransch i Stockholm. STAD-projektet 2001.